

УДК [75.052+725] :341.31(477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-2-22>

Світлана ФЕДОРЕНКО,
orcid.org/0000-0002-6999-4926
кандидат історичних наук, доцент,
викладач

Вищого професійного училища № 7 м. Кременчука Полтавської області
(Кременчук, Полтавська область, Україна) svfedor70@gmail.com

Лариса БУТКО,
orcid.org/0000-0002-8817-3381
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
(Кременчук, Полтавська область, Україна) larysabutko@gmail.com

Віктор ОСАДЧИЙ,
orcid.org/0000-0003-1197-7506
доктор філософії з образотворчого мистецтва,
доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
(Кременчук, Полтавська область, Україна) osadchiykrnu3@ukr.net

УКРАЇНСЬКИЙ МУРАЛ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПРОЄКТНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР

Міську архітектурну панораму в XXI столітті неможливо уявити без мурал-арту. Муралістичний мистецький простір – зручна платформа для інтелектуальної, мовної та комунікативної взаємодії з громадськістю.

Паралельно із наростанням російської агресії по відношенню до української нації мурал-арт в Україні поступово імплементавався в українську свідомість та став невід’ємною частиною культури. Як результат – перетворився на потужний інструмент для вираження патріотизму, об’єднання людей сходу і заходу країни шляхом збереження та підтримки національних цінностей через зрозумілу і звичну для всіх мову – мистецтво.

У статті проаналізовано нові тенденції українського мурал-арту, які виникли після початку повномасштабної російсько-української війни; згадано про появу муралів у різних регіонах нашої країни, включаючи звільнені від російських окупантів міста; зацентовано увагу на іменах молодшої генерації вітчизняних митців.

Метою статті є дослідження проєктного та соціокультурного виміру українського муралу в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Від початку вторгнення російського агресора на територію України у свідомості українців відбулися трансформаційні процеси, які залишили відбиток й на українському муралізмі. Сучасне покоління українських художників виконує настінні розписи на найвищому змістовно-ідейному рівні. Трагічні події, пов’язані в війною, стимулюють муралістів миттєво реагувати. Саме тому це позначається на тематиці, символіці та емоційному наповненні стінописів.

Сучасні українські мурали відзначаються багатством національних символів. На прикладі робіт сучасних українських райтерів маємо змогу спостерігати за зміною акцентів у кольоровій гамі. Також є помітною зміна акцентів в сюжетних лініях. На передній план виходить образ жінки, дитини, українського військового; емоційне забарвлення багатьох муралів підсилюється за допомогою актуальних на цей час написів, гасел, слоганів.

Сьогодні український мурал-арт є виявом національного гідності, патріотизму та волі українського народу, важливим знаряддям культурного опору.

Ключові слова: стріт-арт, мурал-арт, мурал, муралізм, російсько-українська війна, патріотизм, художники.

Svitlana FEDORENKO,

orcid.org/0000-0002-6999-4926

PhD, Associate Professor;

Lecturer

Higher Vocational School №7

(Kremenchuk, Poltava region, Ukraine) svfedor70@gmail.com

Larysa BUTKO,

orcid.org/0000-0002-8817-3381

PhD, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Humanities, Culture and Art

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

(Kremenchuk, Poltava region, Ukraine) larysabutko@gmail.com

Viktor OSADCHIY,

orcid.org/0000-0003-1197-7506

PhD, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Humanities, Culture and Art

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

(Kremenchuk, Poltava region, Ukraine) osadchiyrnu3@ukr.net

UKRAINIAN MURAL OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR PERIOD: PROJECT AND SOCIOCULTURAL DIMENSION

The urban architectural panorama in the 21st century is inconceivable without mural art. The muralistic artistic space is a convenient platform for intellectual, linguistic, and communicative interaction with the public.

In parallel with the escalation of Russian aggression towards the Ukrainian nation, mural art in Ukraine gradually became integrated into the Ukrainian consciousness and became an inseparable part of the culture. As a result, it transformed into a powerful instrument for expressing patriotism and uniting people from the east and west of the country through the preservation and support of national values, using a language understood and familiar to all – art.

This article analyzes the current trends of Ukrainian mural art that have emerged after the start of the full-scale Russian-Ukrainian war. The article discusses the emergence of murals in various regions of our country, including cities liberated from Russian occupiers. Special attention is given to the names of young generation domestic artists.

The purpose of the article is to study the project and socio-cultural dimension of the Ukrainian mural in the conditions of a full-scale russian-ukrainian war.

Since the beginning of the Russian aggressor's invasion of Ukrainian territory, transformative processes have taken place in the minds of Ukrainians, leaving an imprint on Ukrainian muralism. The contemporary generation of Ukrainian artists creates wall paintings at the highest level of content and ideas. The tragic events associated with the war stimulate muralists to react instantly. Therefore, this is reflected in the themes, symbolism, and emotional content of the murals.

Modern Ukrainian murals are characterized by the abundance of national symbols. Through the works of modern Ukrainian muralists, we can observe a change in color accents. There is also a shift in emphasis in the narrative lines. The image of a woman, a child, and a Ukrainian soldier comes to the forefront. The emotional impact of many images is intensified through the use of relevant inscriptions, slogans, and slogans for that time.

Today, Ukrainian mural art is one of many expressions of national dignity, patriotism, and the will of Ukrainians. It serves as an important tool for cultural resistance.

Key words: *street-art, mural art, mural, Ukrainian muralism, russian-ukrainian war, patriotism, artists.*

Постановка проблеми. Мурал-арт як відгалуження стріт-арту характеризується універсальністю та виходить за межі традиційного мистецтва; його відкритий характер дозволяє виражатися поза рамками традиційного художнього простору та забезпечує доступ до мистецтва широкому загалу.

Окрім того, мурал-арт відіграє важливу роль у соціальній комунікації та сприяє активізації громадської свідомості. Він є платформою для висвітлення соціальних проблем, політичних

поглядів, культурних та історичних наративів. Шляхом використання масштабних зображень, виразної символіки та палітри насичених кольорів, художникам-муралістам вдається привертати увагу спільноти, стимулювати соціально-значимі дискусії, створювати сприятливу атмосферу для формування патріотичної свідомості, зміцнювати почуття національної приналежності тощо. Окрім того, дослідження творів художників-муралістів сприяє здатності застосовувати знання історії українського мистецтва

в художньо-проектній діяльності (Бутко, Василенко, Осадчий, 2022).

Патріотична патетика муралізму дозволяє виявити сутність глибокого сприйняття національної ідентичності, використовуючи виразні образи, символи та мистецькі прийоми. Як форма візуального вираження, муралізм має потужний вплив на формування патріотичних установок громадян, сприяючи їх об'єднанню навколо спільних цінностей та мети.

Мурал-арт в Україні виконує роль мовника національної ідентичності та сприяє формуванню почуття єдності серед громадян. Він нагадує кожному про традиції та історію країни, закликаючи до збереження та розвитку національної спадщини. Патріотична патетика сучасного українського мурал-арту викликає емоційний відгук у глядачів, змушуючи їх замислитися про важливість національної самоідентифікації та ролі кожного в збереженні цілісності країни в цей складний час та її подальшому розвитку.

Аналіз досліджень. Враховуючи той факт, що мурал-арт як різновид вуличного мистецтва в Україні є достатньо молодим явищем – його популярність почалася в 1990-х роках, а визнання – лише п'ятнадцять років тому, варто зазначити, що всебічне дослідження цього феномену через призму українських реалій поки що не знайшло достатнього відображення у працях вітчизняних пошуковців. Водночас, зростаючий сьогодні інтерес до українського муралізму вказує на необхідність більш глибокого його аналізу та наукового осмислення.

Загальні тенденції розвитку мурал-арту на теренах українських міст фрагментарно знаходимо у дисертаційних дослідженнях окремих авторів. Так, А. Єфімова у загальному контексті українських художніх практик, як одну з форм публічного мистецтва, згадала муралі, створені у Львові станом на 2017 р. (Єфімова, 2017).

Грунтовним українським дослідженням феномена стріт-арту в сучасній міській культурі є монографія К. Станіславської «Мистецько-видовищні форми сучасної культури», у якій авторка вивчає сучасний стріт-арт у просторі мистецько-видовищних форм, що перетворюють вуличний простір міст на плацдарм для самовираження митців і є невід'ємною частиною сучасних міської культури та способу життя (Станіславська, 2016).

Дослідження мистецтвознавчого характеру, у яких муралі проаналізовано як вид мистецтва в урбаністичному просторі України та називаються імена провідних українських муралістів, також присутні у статтях К. Кравченко, К. Мезенцева,

Ю. Олішевської, М. Петрович, Ю. Петровської, В. Правдохіна, Н. Провотар та інших (Петровська, Петрович, 2021; Правдохін, 2021; Провотар та ін., 2021). Так, автори Ю. Петровська і М. Петрович, аналізуючи основні тенденції розвитку мурал-арту в містах України, наголошують на особливостях використання муралів для формування сучасного урбаністичного простору та на підтримці сучасними українськими художниками національно-історичної й символічної лінії (Петровська, Петрович, 2021).

Серед останніх фундаментальних досліджень з означеної проблематики, що з'явилися до 24 лютого 2022 р., привертає увагу дисертація Ю. Шеменьової «Муралі України у світовому стріт-арті: формотворення, пластичне моделювання, художньо образні особливості» (2021) (Шеменьова, 2021), у якій авторка детально дослідила особливості муралів в контексті стріт-арту України у розрізі світового сучасного образотворчого мистецтва (до 2020 р. включно).

Особливо цінними для нашої роботи є напрацювання, здійснені дослідниками вже після початку повномасштабної російсько-української війни (Гаврилюк, 2022; Прокопович, Галькун, 2022; Червонюк, 2022).

Так, Б. Гаврилюк сформував умовну періодизацію муралів Києва, включно по наш час, та з'ясував особливості процесу легалізації та розвитку мурал-арту в столиці, на основі чого виявив визначальні тенденції концептуальної ревіталізації міста (Гаврилюк, 2022). Заслуговує на увагу наукова стаття О. Червонюк, у якій авторка, підкресливши, що полотна-муралі в сучасній Україні набули особливого змісту і незвичної філософії: вціліла стіна – врятовані життя, детально проаналізувала питання екстраграфітійної імплементації світлообразу України на тлі війни в міському культурному фоні через візуальне втілення на збережених або відновлених стінописах, порівнюючи роботи «до» війни та «після» її початку (Червонюк, 2022).

Належної уваги заслуговує твердження Т. Прокопович та Т. Галькун, що сьогодні є на часі саме «швидке мистецтво», відносячи до нього й мурал-арт. Вирізняючись експресивним способом передачі повідомлень, обмеженою палітрою кольорів, символізмом, простотою, а також плакатним характером, воно насичене концептуальністю, рефлексією та емоційністю, виконує своєрідну функцію катарсису (Прокопович, Галькун, 2022).

Отже, відсутність ґрунтовного аналізу культури українського мурал-арту у розрізі соціокультурного та проектного виміру періоду повномасш-

табної російсько-української війни й зумовило актуальність репрезентованого дослідження.

Метою статті є дослідження проектного та соціокультурного виміру українського муралу в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Українці славляться своєю творчістю, незламним характером і креативним баченням будь-якої ситуації. Художники-муралісти виступають гідним прикладом прояву цих чеснот, оскільки мурал-арт з початком повномасштабної російської агресії став відгуком на сучасні події у державі (Шеменьова, 2021), значущим засобом візуального їх вираження. Цей вид вуличного мистецтва нерозривно переплітається з емоційним станом українського народу. Вітчизняні художники майстерно використовують палітру кольорів, сюжети та стилістику, щоби вчасно й точно передати свої почуття та переживання, репрезентуючи загальний суспільний настрій. Через свої твори вони підтримують емоційний стан людей на цьому непростому етапі життя. Послідовність появи муралів віддзеркалює хронологію найважливіших подій та звитязних постатей воєнного часу.

Українські муралісти, як і всі українці, несуть у собі «код бджоли» як частину своєї ідентичності, що проявляється у здатності до самоорганізації та самодисципліни. Ця особливість дозволила продовжувати реалізовувати свій творчий потенціал у нових роботах після повномасштабного вторгнення росії в Україну, акцентуючи увагу на важливих питаннях та подіях нашого сьогодення. Наразі муралі перетворюють міський простір на націєтворчу відкриту аудиторію з людяності (Червонюк, 2022).

Дотримуючись традиційної національно-історичної та символічної лінії, сучасні художники наповнюють розпис стін більшою експресією, актуальними для нашого сьогодення змістами та сюжетними лініями, особливим підбором кольорової гами. Головною ознакою сучасного муралу в Україні залишається зміст.

На хвилі зростання патріотичних почуттів в українців, починаючи з 2014 року у контексті історичних подій (Революція Гідності, трагічний розстріл Небесної Сотні, російське вторгнення до Криму, окупація частини Донбасу, російсько-українська війна) у вуличному мистецтві набув сили, як символ високого рівня патріотизму серед українців, виразний вплив синьо-жовтих кольорів. Ця палітра, задіяна в українських стінописах, несе в собі багатозначну символіку, пов'язану з національною ідентичністю та історією України:

синій колір втілює гордість за рідну землю, небесних покровителів та незалежність нації, тоді як жовтий – виражає надію, щирість, витримку та почуття єднання; символізує національну героїку, відродження та рух до майбутнього. Використання в більшості поліхромних стріт-арт-творів воєнного часу аутентичних кольорів державного прапора підсилює їх значущість (рис. 1 а, в; 2 а, б, ж та ін.).

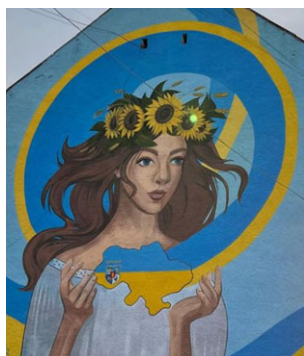
Використання жовто-блакитної палітри в творчості муралістів свідчить про їхню виразну та віддану позицію щодо патріотичної тематики сучасних стінописів. Кожен образ, що втілюється в сюжетних лініях їхніх авторів, спрямований на зміцнення патріотичних настроїв у населення.

Одне з провідних місць у сюжетному контексті сучасного українського муралу відводиться образу жінки. Вітчизняні райтери майстерно збалансують цей образ, досягаючи «золотої середини»: українська жінка уособлює не тільки ніжність та чуттєвість, що були типовими для довоєнного витворів вуличного мистецтва, але й, до певної міри, виявляє брутальні риси. У сучасних умовах митці перегруповують акценти та наголошують на сильних сторонах характеру української жінки, таких як сміливість, вірність, рішучість та патріотичність (рис. 1).

На настінному панно, створеного у містечку Виноградіві мисткинею-харків'яною Анастасією Худяковою після переїзду на Закарпаття, постає дівчина, яка символічно «тримає» Україну в своїх долонях (рис. 1 а), втілюючи свободу, світле майбутнє та єдність нашої країни (Червонюк, 2022). Варто зазначити, що ця робота є першим муралом, створеним в Україні після повномасштабного вторгнення росії.

Образ героїчної українки з мечем у руках і крилом лелеки у патріотичному муралі «Україна перемаже» авторства Є. Фуллен та О. Янко насичений подвійним символізмом: українки-воїна та лелеки-матері (рис. 1 б). Меч, який тримає жінка, втілює сміливість, силу і рішучість українського народу, його боротьбу за свободу та незалежність. Крило лелеки вносить додатковий символізм та вказує на майбутнє України, яке обіцяє процвітання, єдність та благополуччя.

Вражає своєю силою символіки мурал, створений відомим рівненським художником Костянтином Качановським «Красавица терпяти не буде» (рис. 1 в). Ця робота є візуальною відповіддю на слова московницького керманіча путіна: «Нравітса, не нравітса – терпі, мая красавица». На стінописі зображено жінку з автоматом на тлі українського храму. Представлений на полотні образ

а

б

в

Рис. 1. Образ жінки в українському муралі: а) «Дівчина «тримає» Україну в руках». А. Худякова, Виноградов. Березень 2022; б) «Україна – переможе». Є. Фуллен, О. Янко. Хмельницький. Квітень 2022; в) «Красавиця терпіти не буде». К. Качановський. Рівне. Квітень 2022

сильної, молоді, красивої, сучасної, незалежної та рішучої жінки, завжди готової відстояти свою свободу, символізує Україну.

Особливе місце в новітній історії муралізму займають стінописи, присвячені героїзму наших захисників. Це – і збірні образи, і образи реальних особистостей.

На муралі-полотні, створеному талановитою художницею Яною Волковою в Черкасах, оживають непереборна сила, рішучість та непохитність українського військового (рис. 2 а). З метою підсилення патріотичних почуттів у зображенні використано великий герб України та синьо-жовту гаму кольорів, яка представлена у вигляді маскувального диму.

Унікальний символічний образ, що об'єднує героїчного українського воїна, носія козацького духу та сучасного військового, виконаний у примарно-жовто-блакитній гамі, є результатом творчої роботи команди відомого франківського художника Ярослава Стецика (рис. 2 б).

Ще один збірний образ з'явився у Києві завдяки українським художникам А. Ковтуну, А. Кондрашову та Г. Шоколю (рис. 2 в). Стінопис представляє загалу так званого «привида Києва», походження якого пов'язане з легендою, що з'явилася на початку російсько-української війни, інспірованою повідомленнями про перемоги героїчного українського льотчика-аса. Згодом стало відомо, що це насправді збірний образ 40-ї бригади тактичної авіації, яка захищала небо над столицею та зупинила наступ агресора. Відбитки долонь жовтого та блакитною кольорів, залишені почесними гостями після офіційної церемонії відкриття, підсилюють візуальний ефект картини, символізуючи єдність та внесок кожного в спільну Перемогу.

У сучасних муралах закарбовані також постаті героїв реальних людей. До прикладу, у Полтаві авторами «Приводу Кисва» створено стінопис на честь Героя України – майора Сергія Волинського з позивним «Волина», захисника Маріуполя та в.о. командира 36-ї окремої бригади морської піхоти. Гасло «Вірний завжди» є не лише девізом морських піхотинців ЗСУ, але й вдалою та влучною характеристикою зображеної на муралі особи (рис. 2 г).

На стінописі у Рівному, присвяченому пам'яті загиблих захисників «Азовстали», художник А. Шостак увічнив обличчя рівнян Костянтина Друзя (з позивним «Ейс») та Віталія Семчука (з позивним «Рут»). Окреслений стінопис поєднав в собі кілька елементів: тризуб, портрети захисників Маріуполя на тлі контурів «Азовстали» та зображення дівчинки, яка обіймає Україну. Вона символізує всіх дітей, які постраждали або загинули під час війни (рис. 2 ж). Робота, виконана в ахроматичній гамі з додаванням жовтих та синіх кольорових акцентів, створює очікувану атмосферу для виклику рефлексії та широкого спектру емоцій.

Серед настінних панно, що зображують національних героїв, особливе враження справляє мурал художника К. Качановського, присвячений загиблому герою Олександрю Мацієвському, підступно розстріляного російськими загарбниками після того, як промовив слова «Слава Україні». (рис. 2 д). Поряд із трафаретним зображенням українського захисника, виконаного в монохромній гамі, розміщено відому цитату Степана Бандери: «І настане час, коли один скаже: «Слава Україні!», а мільйони йому відповідатимуть «Героям слава!».

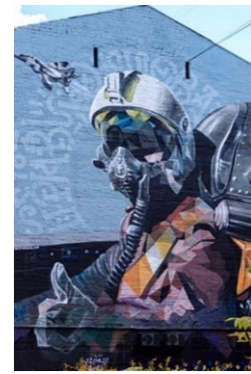
Українські райтери у патріотичних муралах невпинно звертаються до образу українських

а

б

в

г

д

ж

Рис. 2. Образ українського воїна в українському муралі: а) «Оберіг». Я. Волк. Черкаси. Червень 2022; б) Мурал б/н. Я. Стецик. Івано-Франківськ. Травень 2022; в) Мурал «Привид Києва». А. Ковтун, Г. Шоколь, А. Кондрашов. Київ. Серпень 2022; г) Мурал «Вірний завжди». А. Ковтун, Г. Шоколь, А. Кондрашов. Полтава. Листопад 2022; д) Мурал на честь О. Мацієвського. К. Качановський. Рівне. Березень 2022; ж) Мурал б/н. А. Шостак. Рівне. Жовтень 2022

дітей. У цьому контексті варто згадати про творчі здобутки К. Качановського. У стінописі, який художник створив у Миколаєві, коли Херсон залишався ще окупованим, привертає увагою не лише сюжетна лінія, але й історія його створення (рис. 3 а). Оригінальний ескіз передбачав зображення дівчинки. Проте після того, як художник потрапив на місце та ознайомився з її особливостями (побачив стіну, за якою знаходився паркан та зруйнована будівля, де загинув 11-річний хлопчик Артем), були внесені зміни до сюжетної лінії, і вирішальну роль у цьому зіграв саме останній факт. Тепер на муралі ми можемо побачити хлоп-

чика, який проходить крізь діру в стіні. Надпис на муралі відображає омріяне мирне майбутнє українських дітей у незалежній Україні.

Красномовним є сюжет муралу, створений К. Качановським у деокупованому Херсоні, на якому зображена дівчинка, яка стирає герб росії – золотого двоглавого орла, а поряд – напис: «росія тут НІКОЛИ» (рис. 3 б).

Глибокий символізм пронизує стінопис знаного майстра стрит-арту Олександра Корбана, який був створений у той час, коли тривали бої за визволення Бучі та Ірпеня (рис. 4). Центральним елементом композиції є руки військового, а

а

б

Рис. 3. Образ дитини в українському муралі:
а) Мурал б/н. К. Качановський. Миколаїв. Квітень 2022;
б) Мурал «росія тут НІКОЛИ!». К. Качановський. Херсон. Січень 2023

**Рис. 4. Мурал. Воїн шиває прапор України. О. Корбан.
Квітень 2022**

яскравим кольоровим акцентом – синій та жовтий кольори державного прапора. Військовий намагається зшити прапор, що символізує об'єднання територіальної цілісності України, та відображає сучасну боротьбу країни з агресором. Кожен стібок у створенні цілісного прапора символізує внутрішню силу та наполегливість українського народу у прагненні зберегти свою незалежність та територіальну цілісність.

Отже, український мурал-арт як різновид вуличного мистецтва зараз переживає новий етап у своєму розвитку. Сьогодні є на часі патріотичні мурали – з новими акцентами в сюжетній лінії, кольоровій палітрі, оформленні, емоційному змісті, функціональному призначенні. У наш час українські райтери прикладають величезні зусилля, щоб бути корисними для наближення перемоги на своєму мистецькому фронті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутко Л., Василенко Д., Осадчий В. Стилістичний потенціал українських краєвидів Мане-Каца як основа формування сучасних концепцій дизайн-проекування. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 57. Т. 1. С. 75–80.
2. Гаврилюк Б. Процес легалізації та розвитку мураларту в Києві. Концептуальна ревіталізація міста. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». 2022. Вип 50. С. 77–83.
3. Сфімова А. Художні практики в урбаністичних просторах кінця ХХ–початку ХХІ століття (досвід Західної України): дис. ... канд. мистецтвознав.: 17.00.05. Львів, 2017. 329 с.
4. Петровська Ю. Р., Петрович М. Б. Інтеграція мурал-арту в міське середовище. *Науковий вісник будівництва*. 2021. т. 105. № 3. С. 265–271.
5. Правдохін В. Муралі як засіб переформатування міського простору. *Архітектура, будівництво, дизайн в освітньому просторі: кол. моногр. / за заг. ред. В. В. Карпова*. Рига: "Baltija Publishing", 2021. С. 128–146.
6. Провотар Н. І. Олішевська Ю. А., Мезенцев К. В., Кравченко К. О. Вуличне мистецтво у міському просторі: розміщення та сприйняття у містах України. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія»*. 2021. Вип. 55. С. 216–231. URL: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-55-16>. (дата звернення 15.06.2023).

7. Прокопович Т. А., Галькун Т. Д. Живопис в умовах воєнного часу. Як змінилося мистецтво під час війни – колористика, тенденції, сюжет. *Актуальні проблеми розвитку українського мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти* : матер. VI Всеукр. наук.-практ. конф. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2022. С. 99–102.

8. Станіславська К. Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія. Вид. друге, перероб. і доп. Київ : НАКККіМ, 2016. 352 с.

9. Червонюк О. А. Світлообраз України на тлі війни: екстраграфітійна імплементація. *Культурологічна думка: щорічник наукових праць. Київ* : Інститут культурології Національної академії мистецтв України. 2022. № 22. С. 112–130. URL : <https://doi.org/10.37627/2311-9489-22-2022-2.112-130><http://surl.li/imdcl> (дата звернення 15.06.2023).

10. Шеменьова Ю. В. Муралі України у світовому стріт-арті: формотворення, пластичне моделювання, художньо образні особливості : дис. ... д. філософ : 023 / Ю. В. Шеменьова ; Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України. Київ. 2021. 437 с.

REFERENCES

1. Butko L., Vasilenko D, Osadchyy V. Stylistychnyy potentsial ukrayins'kykh krayevydiv Mane-Katsa yak osnova formuvannya suchasnykh kontseptsiy dyzayn-proyektuvannya [Stylistic potential of Ukrainian Manet-Katz landscapes as a basis for the formation of modern design concepts]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* : mizhvuz. zb. nauk. prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych : Vydavnychy dim “Helvetyka”. 2022. Vyp 57. Pp. 75–80. [in Ukrainian].

2. Havryliuk B. Protses lehalizatsii ta rozvytku muralartu v Kyievi. Kontseptualna revitalizatsiia mista [The mural art legalization and development process in Kyiv. Conceptual revitalization]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* : mizhvuz. zb. nauk. prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych : Vydavnychy dim “Helvetyka”. 2022. Vyp. 50. Pp. 77–83. Available: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/50-11> [in Ukrainian].

3. Yefimova A. Khudozhni praktyky v urbanistychnykh prostorakh kintsia XX pochatku XXI stolittia (dosvid Zakhidnoi Ukrainy) [Artistic practices in urban spaces at the end of the 20th and beginning of the 21st century (experience of Western Ukraine)] : dys. ... kand. mystetstvozn.: 17.00.05. Lviv, 2017. 329 p. [in Ukrainian].

4. Petrovska Yu. R., Petrovych M. B. Intehratsiia mural-artu v miske seredovyshe [Integration of the mural art into the urban environment]. *Naukovyi visnyk budivnytstva*. 2021. t. 105. № 3. Pp. 265–271. [in Ukrainian].

5. Pravdokhin V. Muraly yak zasib pereformatuvannya miskoho prostoru [Murals as a possible formulation of the city space]. *Arkhitektura, budivnytstvo, dyzain v osvithomu prostori* : kol. monohr. / za zah. red. V. V. Karpova. Ryha : “Baltija Publishing”, 2021. Pp. 128–146. [in Ukrainian].

6. Provotar N. I. Olishevska Yu. A., Mezentsev K. V., Kravchenko K. O. Vulychne mystetstvo u miskomu prostori: rozmishchennia ta spryniattia u mistakh Ukrainy [Street art in urban space: location and perception in Ukrainian cities]. *Visnyk Kharkivskoho nats. un-tu im. V. N. Karazina. Seriia “Heolohiia. Heohrafiia. Ekolohiia”*. 2021. Vyp. 55. Pp. 216–231. Available: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-55-16>. [in Ukrainian].

7. Prokopovych T. A., Halkun T. D. Zhyvopys v umovakh voiennoho chasu. Yak zminylosia mystetstvo pidchas viiny – kolorystyka, tendentsii, siuzhet [Painting in wartime. How art has changed during the war – color palette, trends, and subject matter]. *Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho mystetstva: kulturolohichni, mystetstvoznavchyi, pedahohichni aspekty* : mater. VI Vseukr. nauk.-prakt. konfer. Lutsk : VNU imeni Lesi Ukrainky, 2022. Pp. 99–102. [in Ukrainian].

8. Stanislavska K. Mystetsko-vydovyschni formy suchasnoi kultury [Artistic and spectacular forms of contemporary culture] : monohrafiia. Vyd. druhe, pererob. i dop. Kyiv : NAKKКіМ, 2016. 352 p. [in Ukrainian].

9. Chervoniuk O. A. Svitloobraz Ukrainy na tli viiny: ekstragrafitiina implementatsiia [Fair image of Ukraine against the background of war: extra-graffiti`s implementation]. *Kulturolohichna dumka* : shchorichnyk naukovykh prats. Kyiv : Instytut kulturolohii Natsionalnoi akademii mystetstv Ukrainy. 2022. № 22. Pp. 112–130. Available: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-22-2022-2.112-130> [in Ukrainian].

10. Shemenova Yu. V. Muraly ukrainy u svitovomu strit-arti: formotvorennia, plastychne modeliuвання, khudozhno obrazni osoblyvosti [Murals of Ukraine in world street art: formation, plastic modeling, artistic and figurative features] : dys. ... d.filosof : 023 / Yu. V. Shemenova ; Natsionalna akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstv, Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy. Kyiv. 2021. 437 p. [in Ukrainian].